

Dar v druhé třídě

Dana Bittnerová

OBSAH

Úvodem

Schéma společenské struktury skupiny žáků 2.A.

Podoba a funkce daru v první třídě - východiska

"Dát kousnout" v druhé třídě

Dar mezi kamarády v druhé třídě

Tři příběhy o daru z lásky v druhé třídě

ÚVODEM

V rámci zvoleného tématu "význam a podoba rituálů v komunikaci dětí v průběhu povinné školní docházky" stěžejní zůstala problematika daru. Výzkum tedy navázal na cílená šetření o daru, která probíhala u žáků první třídy. Ve větší míře se pak analýza soustředila na otázku fungování symboliky daru jako výrazového prostředku komunikace v konkrétní skupině dětí ve druhé třídě.

Projekt předpokládal, že výzkum bude pokračovat u žáků, kteří ve školním roce 1994/95 navštěvovali první třídu (1.C.) školy Modrá. Avšak v důsledku organizačních změn došlo k rozdělení dětí z 1.C. a jejich přiřazení do tříd 2.A. a 2.B. Do 2.A. pak z paralelní třídy C přešlo celkem šest žáků, do 2.B. celkem devět žáků. I když výzkum, vedený ve školní družině převážně formou řízených a polořízených rozhovorů, se zpočátku zaměřoval především na žáky bývalé 1.C, postupně zahrnul děti z 2.A. Předkládaná zpráva tedy následně vypovídá o skupině dětí z 2.A s přesahem na bývalé spolužáky z 1.C. Data budou účelově rozšířena i o srovnávací materiál z druhé třídy jiné pražské školy, který jsem získala v průběhu paralelního výzkumu. Výklad obohatím i o výpovědi žáků vyšších a nižších ročníků sledované školy, které se vztahují k problematice daru ve druhé třídě.

SCHÉMA¹ SPOLEČENSKÉ STRUKTURY SKUPINY ŽÁKŮ 2.A.²

Skupina dětí v 2.A. se početně rozrostla. Příchod šesti žáků (pět dívek, jeden chlapec) z bývalé 1.C. logicky narušil strukturu již vytvořené skupiny 20 žáků (jedenáct dívek a devět chlapců). Ovšem přátelské vztahy z mateřské školy a ze školní družiny pomohly dětem z původní "C" třídy se rychle začlenit. Přesto pevné kamarádké vazby vytvořené v první "C" třídě přetrvaly. Svoji soudržnost si po celý deset školních měsíců udržela parta Klárky, Jiřky, Blanky (všechny 2.A.), Šárky a Julky (všechny 2. B.), a to především díky kontaktům v ranní a odpolední družině. O přestávkách se s kluky z výchozí party pravidelně setkával i Toník. Obtížnost a nedostatek kontaktu však

způsobil ochlazování vzájemných vztahů. Na konci roku se Toník pak střídavě kamarádil s výtržníky 2.A. Frantou a Kryštofem a s nerozlučnou dvojicí Šimon - Prokop. Pouze Romana a Marta, které si nenašly mezi holčičkami v 1.C. nejlepší kamarádku, nevyhledávaly bývalé spolužáky. Naopak pro Romanu, jako by přestup do jiné třídy znamenal novou příležitost, získat si nejlepší kamarádku a patřit do party. Vstoupila mezi trojici dobrých, prestiži ve třídě se těšících, kamarádek Lindy, Týny a Nadi. Naposledy uváděná holčička z 1.C., Marta, zůstala, stejně jako v první třídě, společensky nevýraznou a neukotvenou, nikoliv však odmítanou či izolovanou.

Je zajímavé, že společenskou marginalitu si "podrželi" ti, kteří byli vysmíváni a pranýřováni ve výchozí skupině "A" třídy. Největšího odsudku, se dostávalo Frantovi. Černou ovčí mezi holčičkami byla snědá Iveta, označovaná dětmi jako cikánka (ve skutečnosti dívka pochází ze smíšeného manželství, otec romského původu, matka Češka). "Přistěhovalci" z "C" třídy však v pohledu na "vydědence" prokázali jistou společenskou nezávislost na výchozí skupině "A" třídy. Přestože Klárka, Jiřka a Blanka (i Šárka a Julka) znaly Ivetinu pozici ve skupině a veřejně hodnotily holčičku stejně jako jejich noví spolužáci, opakovaně ji přibíraly do svých her. Stejně tak Toník společensky respektoval Frantu. Možná, že i obdobná kritika, které Toník musel čelit v "C" třídě, v něm vzbudila neskrývané sympatie k výtržníku Frantovi.

Stejně jako své outsidersy si výchozí skupina "A" třídy udržela i své leadry. Mezi chlapci k nim patřili Vojta a Pepa. Společensky uznávanými holčičkami byly Linda a Naďa. K nim se hlásily ostatní děti, které dosud hledaly a usilovaly o své místo ve skupině. Dáša, Marta ("C"), Lenka i Veronika se ucházely o pozornost Lindy a Nadi, zatím co Týna a Romana ("C") s nimi v partě byly. Do společnosti Vojty a Pepy se hlásili Petr, Běda, a někdy i Jirka.

Pevná kamarádská vazba utvořená již v první třídě zaručovala určitou společenskou autonomii ve třídě nejen již zmiňované nerozlučné dvojici Šimona ("A") a Prokopa ("A") a trojici Klárky ("C"), Jiřky ("C"), Blanky ("C"), ale též nejlepším kamarádkám Boje ("A") a Hele ("A"), a Štěpě ("A") a Katce ("A").

Ve třídě byly i lásky. Prokop ("A") se stejně jako v první třídě ucházel o Lindu ("A"), Pepa ("A") se v prosinci zamiloval do Klárky ("C"). Zatím co Tonda ("C") si na ni tajně myslel již od první třídy.

PODOBA A FUNKCE DARU V PRVNÍ TŘÍDĚ - VÝCHODISKA

Symbolika daru splňovala v komunikaci dětí v první třídě tři funkce. 1. Dar sloužil jako záminka k navázání a vedení dialogu. 2. Utvářel a posiloval vzájemné kamarádské vazby dětí. 3. Manifestoval a zpředměťoval právě existující vztahy mezi spolužáky.

V každodennosti dětí v první třídě pak tyto symbolické funkce daru našly naplnění ve třech výchozích³ formách daru: v daru "dát kousnout", v daru mezi kamarády a v daru z lásky.

Forma daru "dát kousnout" je sama o sobě postavena jako dialogová situace, kdy se jeden táže (dáš?) a druhý musí odpovědět (ano, ne). Symbolický motiv komunikace ovšem děti zastírají. V argumentacích se jednoznačně odvolávají na vnější stránku daru - získat či ponechat si jídlo, nikoliv na stránku vztahovou. Právě tento postoj dětem umožňuje nezávazně vstupovat do komunikace prostřednictvím této formy daru a tedy navázat a vést dialog téměř s kýmkoli. Vyloučení jsou pouze marginální členové skupiny. Mezi kamarády ovšem nezávaznost ustupuje reciprocitě. Dát a dostat se náhle stává podmínkou potvrzení a posílení vzájemné vazby. "Veřejné mínění" dětské skupiny pak navzdory bagatelizujícím zdůvodněním, kterými dítě vysvětluje svoji účast na daru "dát kousnout", sleduje, kdo od koho dostal nebo byl odmítnut. Dar "dát kousnout" tedy zároveň poskytuje, byť hrubou, orientaci ve vztazích uvnitř skupiny.

Dar mezi kamarády lze jednoznačně pokládat za ritualizovaný akt. Vyplývá z pevné přátelské (izosexuální) vazby mezi dárci. Je postaven na předem sjednané či dodatečně provedené směně darů. Závazná reciprocita zde tedy hraje určující roli. Osobní účast na předání daru je nejen logickou, ale též prestižní. Směna darů mezi kamarády tedy stvrzuje a také manifestuje kamarádství. Naopak odmítnutí předávaného daru či reciprocity znamená popření kamarádství. Symbolika, která je daru přiznána, dovoluje též dárcům a obdarovaným skrze darovanou věc vypovídat o vzájemném vztahu (např. dodatečným odmítnutím daru, jeho vrácením). Z hlediska dětské skupiny dar mezi kamarády představuje společensky závazný akt.

Také dar z lásky patří mezi ritualizované události v životě dětské skupiny. Na rozdíl od daru mezi kamarády nepředstavuje pouze potvrzení vztahu, ale znamená i otázku. Výzvu k lásce, skryt za dar, zpravidla vyslovuje chlapec. Na dívce záleží, zda dar přijme či odmítne, zda tedy chlapce "vyslyší" či nikoli. Dar z lásky tedy slouží nejen jako prostředek k navázání dialogu, ale především pomáhá utvářet vazbu mezi dívkou a chlapcem. Přestože osobní nasazení aktérů je rituálem obdarování tlumeno, společenská závaznost aktu vede dárce a jeho dívku k tajení daru. Naopak v případě neopětování citů obdarovaný často veřejně manifestuje svůj odmítavý postoj. Shodně jako u daru mezi kamarády i dar z lásky umožňuje skrze zacházení s darem informovat o okamžitých změnách citu. Manifestační funkce daru z lásky pak posléze překrývá ostatní jmenované symbolické funkce daru.

"DÁT KOUSNOUT" V DRUHÉ TŘÍDĚ

V první třídě výchozí forma daru "dát kousnout" sehrála významnou roli při navazování kontaktu a při "testování" a "škatulkování" nových spolužáků (při vytváření struktury dětské skupiny). Po dlouhou dobu prvního roku školní docházky se téměř každý odvážil poprosit o jídlo každého. Na konci školního roku se

v daru "dát kousnout" však již objevily tendence směřující tuto formu daru k daru mezi kamarády. O jídlo se zpravidla nežádalo, nýbrž se nabízelo a vyměňovalo.

Výchozí kolektiv žáků "A" třídy vstoupil do druhé třídy stmelěn. Jen tři z jejich šesti nových spolužáků z bývalé "C" třídy si uchovávali společenskou nezávislost. Zbývající tři se proto snažili nalézt místo ve fungující společenské struktuře "A" třídy. Jedním z prostředků navazování kontaktu byla i výchozí forma daru "dát kousnout". Ovšem již provázaná skupina "A" třídy nemusela a také nevyužívala formu daru "dát kousnout" k vzájemnému kontaktování (představování) svých členů. Proto spolužáci z "C" třídy uplatněním této symbolické funkce daru "dát kousnout" v komunikaci (při navazování kontaktu a vedení dialogu) s novými spolužáky neuspěli.

Přestalo platit, že do formy daru "dát kousnout" může vstoupit každý. Naopak jakoby existovaly okruhy dětí, jimž byl dárcé ochoten podstoupit sousto. Tyto okruhy pak jen málo překračovaly hranice kamarádských vztahů. Toto pravidlo dokládá i chování Jiřky, která jedno odpoledne zůstala v družině bez svých kamarádek Blanky a Kláry. Poté, co si po celou dobu odpolední družiny hrála s Lindou, začala opakovaně prosit o Lindinu sušenku. Podle jejího hodnocení společně strávené tři hodiny potvrzovaly vzájemný kamarádský vztah obou dívek a opravňovaly tedy Jiřku požádat o cukrovinku. Společensky úspěšná Linda však hru s Jiřkou chápala jako "z nouze ctnost", a trvala na tom, že Jiřce nedá (když před tím obdarovala kamarádku Týnu). Podobnou událost jsem zaznamenala na počátku třetí třídy. Hela, když si opět celé odpoledne hrála s Danuškou z druhé třídy, se sebezapíráním pozorovala, jak holčička konzumuje jednu sušenku za druhou. Posléze se odvážila a poprosila "druhačku" o jídlo. Danušce pak bylo moc líto, že právě dojedla poslední a slíbila, že příště Hele přinese.

Ani navržená směna jídla nepřesvědčila dárcé, aby "dal kousnout" nekamarádovi. Sice formulace "dám ti za to..." v níže uváděné příhodě připomíná jednání nezávislých partnerů o vyrovnání dluhu. Ovšem neochota dále hovořit o "obchodě" a smlouvat dokazuje podmínku existence kamarádské vazby mezi aktéry daru. Společensky trochu nestálá a kontroverzní Jiřka loudila na Nadě žvýkačky. Ta ji odbyla slovy: "Když mi vyzbyde, tak možná." Odpověď Jiřku však neuspokojila a pokračovala: "Dám ti to (reklamní samolepku) za ty žvejkačky." Nadi úsečná odpověď pak rozhovor utála: "To mám doma a stejně o to nestojím."

Podmínka kamarádské vazby mezi dárcem a obdarovaným ve formě daru "dát kousnout" získávala na závaznosti. Nepřekvapí proto, že krádeň jídla od nekamaráda či dokonce od nejméně oblíbeného spolužáka vyvolá ostrý konflikt. Jeden takový konflikt popsal Tonda: "Franta bral Bédovi svačinu, ale Béda mu ji nechtěl dát, protože s ním téměř nekamarádí (z pozdějšího rozhovoru vysvitlo, že do spolužáka Franty strčil)... a on (Franta) vzal židli a nohou od židle praštil Bédu pod oko, tekla mu krev... Někdy bere křupky i mě, ale nic mi neudělá... Já mu je moc nedávám, protože na mě si netroufne." V závěru trochu zmatená výpověď Tondy je ovlivněna mými dotazy, zda i on se pere s Frantou o jídlo. Ve skutečnosti Tonda neměl důvod Frantovi nedat, protože

s ním kamarádil nebo alespoň sympatizoval.

Skutečnost, že o dar mohu poprosit jen kamaráda, pak vedla k potlačení některých taktik a strategií uplatňovaných v první třídě k získání pozornosti a k manifestaci vztahu. Úspěšnost loudění, stejně jako účinnost vábení spolužáků na atraktivní pamlsky klesaly.

Jediná situace, kdy bylo prošení o dar "dát kousnout" uznáno legitimním, byla snaha kontaktovat příslušníka opačného pohlaví. K té však, s ohledem na ostych chlapce či dívky, nedocházelo často.

Zatím co prošení o "dát kousnout" ustupovalo z komunikace žáků druhé třídy, ztrácelo svoji původní symbolickou funkci, na významu získávalo nabízení potravin. Např. ve druhé třídě v jiné pražské škole, kde probíhaly paralelní výzkumy v době vyučování, si pravidelně čtveřice dívek vyndala na jednu z lavic lahůdky (hroznové víno, oříšky, chipsy atd.), které si přinesly z domova a společně je ochutnávaly.

Ve formě daru "dát kousnout" se objevila nová varianta. Nelze ovšem vyloučit, že se nevyskytla již dříve. Tato varianta jakoby opět zpřístupňovala dar "dát kousnout" všem členům skupiny. V okamžiku, kdy někdo nechtěl nebo nemohl dojíst svačinu, dal ji v plen. O ni se pak mohl, podle výpovědi dětí, přihlásit kdokoli. Podle počtu uchazečů pak majitel rozdělil svačinu na příslušný počet dílů. Získaný materiál však nepodává jednoznačný důkaz, že by se o jídlo hlásili i "nepřátelé" dárce. Naopak děti vypovídaly o zaběhnutých tocích odmítnutých svačin. Například Naďa zpravidla podstupovala jídlo Romaně, zatím co Romana dávala jablka Týně. Zajímavá je skutečnost, že děti z 2.A. toto podstoupení svačiny někdy ritualizovaly. Sama jsem byla svědkem jejich dramatického výstupu. Naďa vyndala z tašky rohlík a zavolala. "Kdo chce rohlík?" Romana zařvala: "Ke mě!" Jana pak Romaně, kamarádce z party, strčila energicky rohlík pod nos a řekla: "Ber, žer".

Skupina dětí si v druhé třídě vytvořila strukturu vzájemných vztahů, který následně a zákonitě podřídila i symbolický "slovník" daru "dát kousnout". Tato forma daru, která v první třídě představovala poměrně společensky nezávazný prostředek komunikace, posílila svoji funkci utváření vzájemných vazeb a tím získala na významu i funkce manifestační.

DAR MEZI KAMARÁDY V DRUHÉ TŘÍDĚ

Vytvořená společenská struktura skupiny žáků 2.A., byť neustále prověřovaná osobními neshodami mezi členy, se odrazila v obohacení výchozí formy daru mezi kamarády.

I v druhé třídě si děti po vzájemné dohodě vyměňovaly dárky. Stejně jako v první třídě se tato směna odehrávala v rámci party. V prosinci a lednu, i v souvislosti s vánoce, si parta dívek: Linda, Týna, Naďa a Romana vyměňovaly dárky. Na příkladu z jedné směny darů pak lze rozkrýt intenzitu vzájemných vztahů v partě. Společensky nejžádanější Linda dala každé z kamarádek běžný dárek (hračku z kindervajička, notýsek, tužku). Romana, která stála

o přízeň nových družek ale především o přátelství s Lindou, věnovala Lindě vlastnoručně ušitou panenku "...tu jsem šila tři dny!", zatím co ostatním dvěma dala pouze drobnosti. Rozhodně pak na Romaniny snahy "přebrat" kamarádkám Lindu prostřednictvím daru zareagovaly Naďa a Týna. *"Lindě jsem dala takový bubínek z Pokahontas, Týně nafukovací balon a Romaně malý nafukovací balónek."* Týna se pak ve vztahu k Romaně nezachovala ani zdvořile. Jak si Romana postěžovala: *"No já jsem dala Týně, ... ale mě nedala Týna nic."* Romana, která byla novým členem party, si přesto velice zakládala na tom, že dárky rozdala. *"Týně jsem dala 11 dárečků a Lindě už ani nevím co."* Ritualizované obdarovávání nepokrytě vítala. Odpovědí na mou otázku, co to znamená, když si dárky dávají, potvrdila svůj způsob zacházení s darem, svoji strategii: *"No protože se máme rádi, a chceme, aby nás ten druhý měl taky rád."* Toto zdůvodnění Lindu takřka konsternovalo. Z jejího výrazu a poté i výpovědi bylo zřejmé, že se s Romaniným postojem neztotožňuje. Pro ni dar spíše byl součástí kamarádství, než jeho platidlem.

Směna darů, stejně jako v první třídě, proběhla i mezi Klárou z 2.A. a Julkou a Šárkou z 2.B., bývalými spolužačkami z "C" třídy, a potvrdila tak jejich, přes "odloučení" stále trvající vzájemnou vazbu. K vánocům připravily Šárka a Klára dárky pro své dvě kamarádky. Julka, která vysvětlila, že ji o zamýšlené směně neinformovaly, se však do výměny darů nezapojila. Přesto jí Klára "kryla". *"Od Šáši jsem dostala plyšového lva, a něco taky od Julky."* Nedat dar pokládala jistě jako selhání. Otázkou zůstává či to byla prohra? Zda těch, co dar daly či té, co nedala? V každém případě Julka setrvala na své pozici a otázku, proč nepřinesla kamarádkám dar později, odrazila argumenty, *"že pak už bylo po vánocích, takže jak jsem to měla udělat."* Nabízí se vysvětlení, že některá data v kalendáři vhodná k předávání a dostávání daru sama o sobě jsou důvodem k obdarování. Děti při těchto příležitostech mohou rezignovat na reciprocitu, ve formě daru mezi kamarády závaznou. Proto mohla Julka dárky od Šárky a Klárky pokládat za patřičné, zatím co přinést dar bez zaštitění se dojednanou směnou nebo vhodným darem neshledávala případným.

Právě dary k narozeninám a svátkům jsou vázány na pevné datum. Naplnění reciprocitu se pak stává dlouhodobou záležitostí a při náhlé změně vzájemných vztahů mezi kamarády, byť chvilkové, k ní nemusí vůbec dojít. V 2.A. nebylo dávání narozeninových dárků mezi nejlepšími kamarády jednoznačnou normou. Dar si takto vyměnili pouze Prokop a Šimon. I když každý na dotaz, zda by někomu dárek dal, odpovídal: *"No kdyby měl narozeniny, tak bych mu dárek dal."* Problém je zde ovšem ten, že děti zpravidla neregistrují svá výročí a poté, co den svátku mine, nelze již dar dát.

Rodiče Prokopa a Dáši připravili pro své dítě oslavu narozenin, na kterou pak pozvali podle výběru oslavence jeho spolužáky, tedy jeho kamarády. Přinést dar je cítěn jako striktní norma. Reciprocita sice v tomto případě není závazná. Avšak na straně oslavence ani na straně gratulantů nevzniká dluh, který by bylo nutno výhledově vyrovnat. Náklonnost vyjádřenou darem vyvažuje náklonnost vyslovená v pozvání na slavnost.

Prohlubování kamarádských vazeb našlo odezvu i v zintenzivnění vzájemných výměn darů mezi kamarády. V této souvislosti pak významně vystoupil příklon dětí k tradici dávání dárků ve společnosti dospělých. Situování obdarovávání především do dnů vánoc, narozenin a svátků však narušilo princip výchozí formy daru - směnu. Závaznost reciprocity tak byla oslabena.

TŘI PŘÍBĚHY O DARU Z LÁSKY V DRUHÉ TŘÍDĚ

Zatím co vytvoření společenské struktury skupiny dětí 2.A. se odrazilo ve formě daru "dát kousnout" i v daru mezi kamarády, symboliku daru z lásky neproměnilo. V této oblasti výzkum přinesl další zajímavý materiál, který významně osvětluje zacházení dětí s darem z lásky.

Ve sledované 2.A. dostaly dárek od chlapce dvě dívky. V prosinci přijala důkaz lásky - plyšového médu od Pepy - Klára, v dubnu, k narozeninám poslal Prokop Lindě prstýnek a plyšového médu (nebo knihu - výpověď dívky a chlapce se různí).

Příběh Kláry a Pepy je v mnohém ukázkovou situací, kdy dar z lásky byl přijat a tedy láska opětována. *"No to jednou, když jsme šli na oběd, mě Pepa zadržel a my jsme se ostatními schovali za dveře u jídelny. Tam mě Pepa dal toho medvídka a řekl, že mě má rád a jestli mi to jako nevadí. Já jsem řekla že ne, že je to normální a že ho mám taky ráda."* Alespoň potud by se mohlo na Pepovo vyznání a Klářinu reakci pohlížet jako na čistou formu daru z lásky. Kdyby navíc namísto hračky Pepa přinesl Kláře prstýnek nebo alespoň něco ryze dívčího, nebylo by lze již nic zpochybnit. Tedy Pepa dal dar v okamžiku eskalace citu k dívce, při předání dárku zachoval utajení, symboliku daru podtrhl slovním vyjádřením a od Kláry nečekal dar, ale vyslovení se zda ho má ráda a dar přijme. Ovšem velmi vyrovnaná, sympatická Klára nejen dar přijala, ale dokonce překonala "rezervovaný" postoj jiných dívek a dala protidar - kartičky hokejistů.

Příběh Lindy a Prokopa se od Klářina a Pepova liší. Prokop zapojil do opatření a předání daru svoji maminku, vychovatelku ve školní družině. I když měl rád Lindu již dlouho, snad od první třídy, dar z lásky spojil až s Lindinými narozeninami. Sám ovšem nenalezl odvahu prstýnek a médu Lindě dát osobně a za svého posla si vybral maminku. Předání se účastnil pasivně, poslouchal za dveřmi kabinetu, co maminka a Linda říkají. Přestože prstýnek a méda byly z pozice Prokopa jednoznačným vyznáním lásky (utajení, zájem dozvědět se Lindinu reakci na dar), pro Lindu byla čitelnost symboliky daru snížena. Dívka si mohla klást řadu otázek, které by jí následně i pomohly vymanévrovat, vymluvit se ze společensky závazného činu - přijetí daru. (Byl dar od Prokopa či od jeho maminky? Byl z lásky nebo k narozeninám?) Linda dar přijala, ale mohla vůbec učinit jinak? Mohla odmítnout dar k narozeninám, mohla odmítnout vlastní paní vychovatelce? Příběh by mohl skončit spoustou otazníků, ale nekončí.

Shodou okolností několik dní před Lindinými narozeninami Prokop při drobné šarvátce rozšlápl prstýnek Romaně, kamarádce Lindy. Pod nátlakem maminky musel "rozbit prasátko" a vydat

peníze ještě na jeden prstýnek pro Romanu. V přibližně stejnou dobu dostaly tedy obě kamarádky, Linda a Romana, prstýnek od Prokopa, Linda jako výraz náklonnosti, Romana jako náhradu. V rozhovoru však tuto významovou odlišnost nezmínily. Naopak rovnost daru a dluhu podtrhly tím, že si prstýnky vyměnily. *"Mě se líbil růžový a Lindě zase modrý, tak jsme si to vyměnily."* vesele komentovala událost Romana. Z následných postřehů však přece jen vystoupila nestejnost daru a dluhu, a také potvrzení Lindiny vůle dar přijmout, tedy neodmítnou Prokopovy city. Linda přiznala Romaně, která mě o daru informovala jako první, že prstýnek je od Prokopa. Dokonce pomlčela o účasti jeho maminky na předání daru. Na doplňující otázky pak každá z dívek odpovídala odlišně. Linda souhlasila, že prstýnek od chlapce něco znamená, Romana nikoli. Zatím co Romana mě ubezpečila, že prstýnek od chlapce se vyměnit může, Linda byla na rozpacích. Naskýtá se zde otázka jakou roli hrála Prokopova náklonnost v citech Lindy. V případě, že by Linda přece jen lásku opětovala, do jaké míry je předmět lásky - dar zaměnitelný za jiný předmět, který pochází od ctitele. Jen pro doplnění škály příběhů o daru z lásky uvedu zklamání Tomáše z 3.B. *"No ve druhý třídě jsem chtěl dát jedný holce dárek..."* *"který? ... jo, Simoně, že jo, ...no to ví každej!"* dobíral si Tomáše kamarád. On přesto pokračoval: *"No ale nedal jsem jí ho, protože ho nechtěla, ... protože mě neměla ráda. ... Byla to taková píšťalka, jako na krk."*

Poznámky:

1) Schéma postihuje pouze směřování kamarádských vazeb mezi spolužáky a v 2.A. a jejich part. Nálady a vztahy mezi dětmi byly v průběhu roku v rámci načrtnutého schématu velmi proměnlivé.

2) Přidržuji se analytického pojetí interpersonálních vazeb ve třídě, vypracovaného Milošem Kučerou. Kučera, M.: Láska v jedenácti a dvanácti. Pedagogika 44, 1994, č. 1, s. 69-71.

3 Termín "výchozí" přitom vyjadřuje, jak jistou míru počátečnosti stavu, tak strukturální jednoduchost - čistost (která též odráží přímočarost a maximální upřímnost dětí v první třídě).